

KAM ZA
PTÁKY
v České republice

.....
Alena Klvaňová
a kolektiv

Česká společnost ornitologická

DOPORUČUJEME

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Alena Klvaňová a kolektiv Kam za ptáky v České republice

Recenzovali:

RNDr. Jiří Horáček

Mgr. Vlasta Škorpičková

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
jako svou 6324. publikaci
První vydání, Praha 2016
ISBN: 978-80-247-5778-0

Odpovědná redaktorka: Lucie Němcová
Sazba a návrh obálky: Lucie Němcová
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.
Počet stran: 264

© Grada Publishing, a.s., 2016

ISBN 978-80-247-5778-0 (tištěná kniha)
ISBN 978-80-271-9367-7 (pdf)

Publikace z nakladatelství Grada Publishing, a.s., si můžete zakoupit u svého knihkupce nebo objednat v Zákaznickém servisu nakladatelství Grada Publishing, a.s., U Průhonu 22, 170 00 Praha 7, tel.: 234 264 511, fax: 234 264 400, e-mail: obchod@grada.cz, www.grada.cz.

Na Slovensku objednávejte knihy na adrese:
Zásilková služba Grada Slovakia, spol. s r. o., Moskovská 29,
811 08 Bratislava, Slovensko, tel.: 02/556 45 189, fax: 02/556 45
289, e-mail: grada@grada.sk

přední strana obálky: ledňáček říční
zadní strana obálky: kulíšek nejmenší

Pokud máte pocit, že byste nám chtěli sdělit něco ohledně této knihy, napište, prosím, na adresu redakce: koedice@grada.cz.

Autoři a ilustrace

Texty: Pavel Benda, Václav Beran, Tomáš Brinke, Jaroslav Cepák, Jiří Flousek, Josef Chytil, Alena Klvaňová, Daniel Křenek, Petr Lumpe, Pavel Marhoul, Břenek Michálek, Petr Pavelčík, Vlastimil Peřina, František Pojer, Martin Pudil, Jiří Šebestian, Karel Šimeček, Jiří Šírek, Markéta Ticháčková, Lukáš Viktora, Ondřej Volf

Foto: Kamila Antošová 134, 137, 141, Tomáš Bělka 27, 86, 144, Václav Beran 214, 217, Oldřich Bušek 176, Českomoravský cement, a. s. 242, Ivan Dudáček 30, 169, 227, zadní obálka, Zdeněk Fiedler 99, Radek Fišer 179, Michal Girgel 20, 31, 35, 38, 42, 106, Jan Grünwald 198, Josef Chytil 163, Pavel Klaput 157, 160, Alena Klvaňová 19, 166, 197, 248, Zdeněk Kučera 66, Petr Lumpe 102, Martin Mecnarowski 10, 33, 230, 250, Petra Menclová 116, 119, 122, 125,

Břenek Michálek 128, 131, Ivan Mikšík 192, Luboš Mráz 124, 200, Pavel Mudra 56, 58, Martin Nezval 235, Pavel Ouředník 224, Zdeněk Patzelt 54, 95, 154, 231, Martin Pelánek 36, 113, 172, 195, 202, 220, Tomáš Petr 23, 109, 183, Zuzana Růžičková 46, 48, 50, Václav Sojka 78, 81, 83, 84, 88, Petr Šaj 151, Jiří Šebestian 91, 206, 210, Vlastimil Šesták 93, Jan Ševčík 174, 245, 252, 256, Karel Šimeček 62, 64, 70, 74, 186, Petr Šimon přední obálka, Vladimír Šoltys 189, 238, 244, Vít Tejrovský 173, Jaroslav Vaněk 129, Ondřej Volf 145, 148

Ilustrace: Jan Hošek

Mapky tras: Alena Klvaňová

Mapa ČR na klopě: Karolina Lejsková,
©ArcČR, ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ, 2014

Knížka by nemohla v této podobě vzniknout bez finanční podpory sponzorů. Všem firmám, které na vydání přispěly, děkujeme.

Juros, s. r. o. Ústí nad Labem. Působí v oblasti odpadového hospodářství a využití odpadů, v ochraně přírody a zajišťuje servis ekologických služeb.

CELIO a.s. Litvínov. Regionální centrum pro nakládání s odpady.

Semix Pluso, spol. s r. o. Ryze český výrobce a prodejce potravinářského sortimentu včetně BIO produktů, bez použití palmového oleje. Věnuje se ochraně životního prostředí a pečuje o hodnotné lokality.
www.semix.cz/priroda

Českomoravský štěrk, a. s. Výrobce kameniva. Obhospodařuje Rybářský revír Tovačovská jezera, který je příkladem uceleného přístupu k ochraně přírody v aktivně těženém prostoru.

Prácheňské muzeum v Písku. Evropské Muzeum roku 1996 nabízí moderní expozice, které poskytují plastický obraz píseckého regionu v širším kontextu někdejšího prácheňského kraje.

Rybniční hospodářství Lázně Bohdaneč, s. r. o. Dlouhodobě hospodaří na Bohdanečském rybníku, kde úspěšně spolupracuje se státní i nestátní ochranou přírody.

Na realizaci ilustrací pro tuto knihu finančně přispěl **Václav Beran**. Děkujeme!

Obsah

Předmluva Jiří Flousek	7	Soutěskami Kamenice	84
Úvod Alena Klvaňová	8	Gabrielinou stezkou	88
Poděkování Alena Klvaňová	10		
Jak pracovat s knihou Alena Klvaňová	11	Českobudějovické rybníky	
Než vyrazíte za ptáky Alena Klvaňová	14	Jiří Šebestian	91
		Na Vrbenské rybníky	95
Beskydy			
Daniel Křenek	20	Českolipsko	
Na Lysou horu	23	Markéta Ticháčková a Petr Lumpe	99
Okolím Ostrého	27	Za krásami Novozámeckého rybníka	102
Pulčinskými skalami	31		
Bílé Karpaty		Chříby	
Petr Pavelčík	35	Petr Pavelčík	106
Vlářským průsmykem do Sidonie	38	Na Holý kopec	109
Na Velkou Javořinu	42	Od Cimburka k Ocásku	113
Bohdanečský rybník		Jizerské hory a Frýdlantsko	
Vlastimil Peřina	46	Martin Pudil	116
Na pernštejnský rybník	50	Jizerkou a okolím	119
		Jizerskohorskými bučinami	122
Střední Brdy		Nivou Smědě	125
František Pojer	54	Ptačí park Josefovské louky	
Na Padrťské rybníky	58	Břeněk Michálek	128
		Do ptačího parku	131
Bzenecká Doubrava – Strážnické Pomoraví		Krkonoše	
Karel Šimeček	62	Jiří Flousek	134
Na Vátě písky a Osypané břehy	66	Východními Krkonošemi od podhůří po nejvyšší vrchol	137
Vojenské cvičiště a rybník Stolařka	70	Nad horní hranicí lesa západních Krkonoš	141
Okolo Milotic k Písečnému rybníku	74		
České Švýcarsko			
Pavel Benda	78		
Kaňonem Labe	81		

Krušné hory*Ondřej Volf* 145

Horskými loukami do okolí Komáří vížky	148
Přes Jelení horu kolem rašelinišť	151
Podél říčky Rolavy u Přebuzi	154

Lednické rybníky*Josef Chytil* 157

Zámecký rybník a Pastvisko	160
Okolo Lednických rybníků	163

Opuštěný vojenský újezd Milovice-Mladá*Pavel Marhoul* 166

Na tankodrom a do světlých doubrav	169
------------------------------------	-----

Vodní nádrž Nechanice a Ohře*Lukáš Viktora* 173

Spočítejte husy!	176
Údolím, ve kterém se zastavil čas	179

Vodní dílo Nové Mlýny*Josef Chytil* 183

Střední nádrž vodního díla Nové Mlýny	186
Podél Dyje	189

Praha*Lukáš Viktora* 192

Do Hostivic za potápkou černokrkou	195
Kdo (první) uvidí bukáčka na Slatině?	198
Vltava v Praze aneb jak dobře znáte racky?	202

Ptačí oblast Řežabinec*Jiří Šebestian* 206

Po naučné stezce kolem Řežabince a jeho tůní	210
---	-----

Severočeské výsypky*Václav Beran* 214

Jezero Milada a okolí	217
Růžodolská výsypka	220

Šumava*Tomáš Brinke* 224

Nejen za datlíkem tříprstým na Železnorudsko	227
Šumavským lesem i bezlesím na Knížecí Pláně	231

Tovačovské rybníky a jezera*Jiří Šírek* 235

Rybniční vycházka	238
Jezerní vycházka	242

Ptačí oblast Třeboňsko*Jaroslav Cepák* 245

Nadějská rybníční soustava	248
Novořecká hráz a Stará řeka	252
Bukové kopce	256

Doporučená literatura**Druhový rejstřík** 260

261

Předmluva

Česká republika – malá, ale pestrá. Kotlina lemovaná řetězem hor, tak nepřehlédnutelným na každé satelitní mapě Evropy, s mozaikou nížin a vysočin uprostřed. Rybníčné oblasti na jihu Čech a Moravy, rozsáhlé lesy šumavské či křivoklátské, krušnohorská rašeliniště, skalní města Českého Švýcarska, říční nivy podél Labe a Moravy, zemědělská krajina na Hané, beskydské pralesy, bohaté bělokarpatské louky, zdánlivě neživá krajina severočeských výsypek, krkonošská arкто-alpínská tundra. Každé prostředí nabízí podmínky pro rozličné druhy rostlin a živočichů. Některé z nich jsou všudypřítomné, jiné preferují specifické vlastnosti obývaného prostředí. A platí to i pro naše ptáky – malé i velké, pestré i méně nápadné. Zdaleka zářící samci zrzohlávek rudozobých i neviditelní bukači velcí na jihomoravských rybnících, nepřehlédnutelní čápi bílí a černí na celém našem území, vzácní a majestátní orli královští, stejně vzácní, ale naprosto nenápadní sibiřští budníčci zelení. Všechny můžeme zastihnout při svých toulkách různými kouty a typy prostředí naší republiky.

Předkládaný průvodce, první svého druhu u nás, vás zve k návštěvě ornitologicky nejzajímavějších oblastí v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Každý z jeho autorů je ve svém koutu jako doma, zná místní přírodu i její ptačí obyvatele a o tyto znalosti se s námi dělí. Napovídá nejlepší období k naší návštěvě, přibližuje nejzajímavější ptačí druhy svého území, směřuje nás na místa, kde je můžeme zastihnout. Buďme ale opatrní, chovejme se k nim citlivě a respektujme jejich prostředí, aby je mohli pozorovat i ti, co přijdou po nás!

Jiří Flousek
předseda České společnosti ornitologické

Úvod

Pozorování ptáků ve volné přírodě neboli birdwatching se stává stále oblíbenějším koníčkem. Není divu, že národ turistů, který má na svém území jednu z nejlépe značených sítí turistických tras na světě, trampů a skautů, zvyklých pohybovat se venku v terénu, má rád přírodu. A právě ptáci jsou jejich nápadnými a oblíbenými obyvateli. Ve světě je však birdwatching mnohem rozšířenější než u nás, velmocí je v tomto směru Velká Británie nebo USA. Vyznavači této záliby neváhají jet za ptáky na druhý konec světa, a tak má dnes mnohá země svého průvodce po ornitologicky zajímavých lokalitách. Bývají většinou určeny zahraničním návštěvníkům, jsou psány v angličtině, a předpokládá se, že domácí zájemci ta nejlepší „místa na ptáky“ ve své zemi znají. První taková publikace, která se věnovala ptákům České republiky a lokalitám jejich výskytu, byla kniha Josefa Křena *Birds of the Czech Republic* (Christopher Helm, 2000). Poté byly české a moravské destinace zahrnuty ještě v knize Gerarda Gormana *Birding in Eastern Europe* (WildSounds, 2006). Naše knížka je ale prvním průvodcem po ornitologicky zajímavých lokalitách u nás, která vychází v češtině.

Na nejrůznějších akcích pro veřejnost se setkáváme s velkým zájmem o ptáky. Možná byste nevěřili, kolik lidí žasne, když spatří orla mořského kroužícího nad hladinou rybníka nebo zahlédne modrý záblesk ledňáčka, jak se mihne s charakteristickým písknutím nad řekou. Jak nezapomenutelné je pro mnohé zaposlouchat se do zpěvu slavíka v přímém přenosu – pár metrů od keře, ze kterého se line jeho nokturno. Je naším přáním nabídnout tyto zážitky i vám. Pozvat vás k procházkám přírodou, tou skutečnou, někdy mokrou, studenou a sychravou, plnou kopřiv a komárů, jindy prozářenou slunečními paprsky, prostoupenou tisícem vůní, takovou, která nabízí pro každý z vašich smyslů něco. Něco, co sebelepší filmový dokument nedokáže.

Našeho průvodce jsme psali pro všechny zájemce o ptáky, ale i o přírodu jako celek. Věříme, že v ní najdete užitečné rady a tipy, ať už jste začínající ornitologové či amatérští pozorovatelé ptáků, rodiny s dětmi nebo senioři. Ale mysleli jsme i na zkušené ornitology, kteří často znají výborně svůj rajón, zatímco jiné lokality, třeba i sebevíc proslavené, stále neměli příležitost navštívit. A byli bychom poctěni, kdyby i zcestovalý ptáčkař našel v knížce inspiraci. Jestliže někoho z vás bude mrzet, že tu nenajde své oblíbené místo, snad vám zklamání vynahradí jiná, pro vás dosud neznámá, oblast. Snažili jsme se vybírat lokality tak, aby přibližně rovnoměrně pokrývaly celou republiku, zahrnovaly všechny důležité biotopy, hostily zajímavé ptačí druhy a nabízely různě náročné vycházky v každém ročním období. Takový výběr je vždy do jisté míry subjektivní a vychází také z toho, zda se pro danou oblast najde vhodný autor, ochotný podělit se o své zkušenosti. Důležitým faktorem, který jsme zvažovali, byla i míra ohrožení jednotlivých oblastí a citlivost tamních druhů k rušení, což některé známé lokality vyřadilo z výběru. Naopak zvolení jiných míst vás možná překvapí, jako lidmi výrazně přetvořená krajina severočeských výsypek nebo centrum hlavního města. Ale i to jsou zajímavé cíle pro pozorování ptáků a doplňují střípek do mozaiky zobrazující naši současnou krajinu.

Doufáme, že knížka pomůže prohloubit váš ušlechtilý zájem a především že zážitky při pozorování ptactva ve vás upevní přesvědčení, že je nezbytné chovat se k přírodě šetrně a že má smysl ji chránit. Pokud se nám podaří přesvědčit vás, že za krásnou přírodou není potřeba jezdit na druhý konec světa, že pouště, stepi i pralesy včetně jejich fascinujících (nejen) ptačích obyvatel najdete i v Čechách a na Moravě, pak naše úsilí nebylo zbytečné.

Vaše postřehy a připomínky uvítám na adrese klvanova@birdlife.cz.

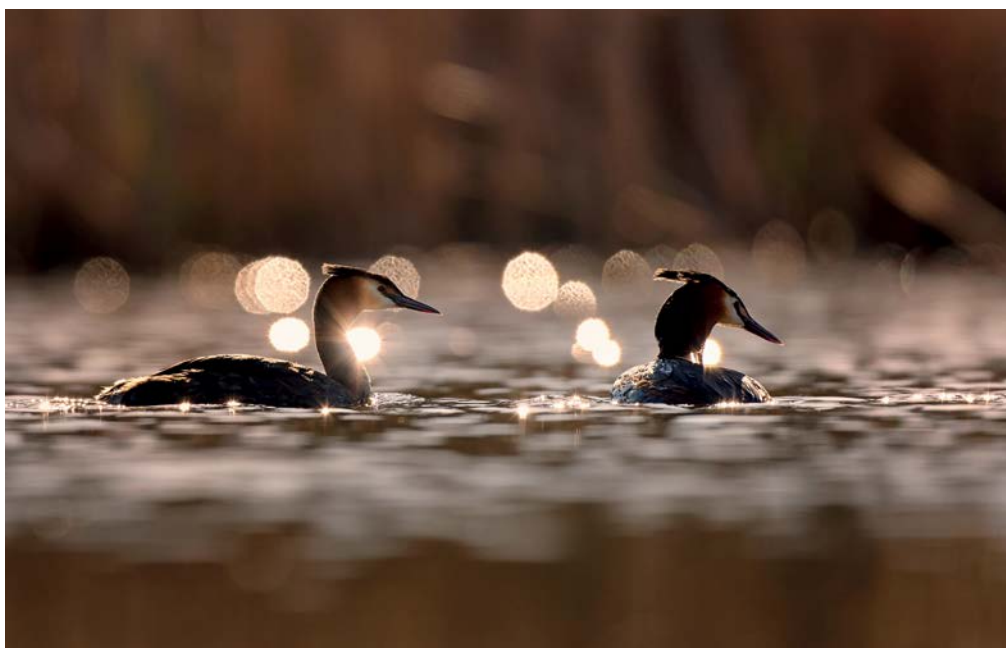
Alena Klvaňová
a kolektiv

Poděkování

Velký dík patří především všem autorům kapitol, kteří se do psaní pustili s nadšením, ochotně se podělili o své zkušenosti a zážitky a do textů vetkli svou výbornou znalost území i lásku k němu. Děkuji paní šéfredaktořce Magdaleně Břenkové, která knihu od samého počátku podporovala a prosazovala. Děkuji Karolině Lejskové, která zhotovila mapu ČR na předsádce, Janu Hoškovi za vytvoření nádherných originálních ilustrací výhradně pro tuto knihu i za jeho nadšení pro věc. Děkuji recenzentům Vlastě Škorpíkové a Jiřímu Horáčkovi za jejich ochotu a přínosné připomínky. Dále děkuji všem autorům fotografií za jejich poskytnutí. Zejména děkuji za nezištné poskytnutí snímků Tomáši Bělkovi, Oldřichu Buškovi, Michalu Girgelovi, Janu Grünwaldovi, Pavlu Klaputovi, Martinu Mecnarowskému, Ivanu Mikšíkovi, Pavlu Mudrovi, Martinu Nezvalovi, Pavlu Ouředníkovi, Martinu Pelánkovi, Tomáši Petrovi, Václavu Sojkovi, Petru Šajovi, Vlastimilu Šestákovi, Vladimíru Šoltysovi, Vítu Tejrovskému, Jaroslavu Vaňkovi, Petru Šimonovi, společnosti Českomoravský cement, a. s. a všem autorům textů, kteří současně fotili.

Na závěr chci poděkovat svým rodičům, manželovi a dětem za vytvoření podmínek pro napsání knížky.

Alena Klvaňová

I pozorování běžných potápek roháčů se může stát nevšedním zážitkem, zvláště ve správném světle nebo při zásunbních tancích.

Jak pracovat s knihou

Knížku můžete používat různými způsoby. **Máte vysněný ptačí druh, který jste vždycky chtěli vidět?** Pokud se chcete setkat s určitým ptačím druhem, jako je ledňáček říční či orel mořský nebo skupinou druhů (bahňáci, sovy), a pozorovat je na vlastní oči ve volné přírodě a přitom vám tolik nezáleží na tom, kde to bude, podívejte se do rejstříku druhů na str. 261. Tak najdete lokality, na kterých máte největší pravděpodobnost druhu zastihnout. Dejte ale pozor, abyste se za zvolenými ptáky vydali ve správnou roční dobu (je uvedena v rámečku *Seznam druhů* u každé vycházky).

Zajímají vás ornitologické lokality v okolí bydliště nebo třeba místa dovolené? Podívejte se na přední klopku knihy, kde najdete *mapu ČR* s vyznačenými oblastmi, které jsou popsány v této knížce. Na mapě jsou uvedena i čísla jednotlivých vycházek a jejich poloha, toto číslo je u konkrétních vycházek uvedeno mezi ikonami. Podrobné plánky tras vycházek pak naleznete v příslušných kapitolách, které se zabývají vybranou oblastí.

Hledáte tip, kam se vydat, a jste otevřeni všem možnostem? Listujte stránkami s popisy jednotlivých oblastí a přečtěte si *úvodní text* na první straně každé kapitoly a rámeček *Proč právě sem*. Ten vyzdvihuje to nejlepší a nejdůležitější, co může daná oblast nabídnout nejen zájemcům o ptáky, ale i z hlediska celkového přírodního bohatství nebo kulturního dědictví. Důležitá je také roční doba, ve které se na výlet chcete vydat. Mnohé oblasti lze navštívit celoročně a vždy spatříte něco pozoruhodného. Některé ale nabízejí to nejzajímavější pouze v určitém vymezeném čase nebo ročním období. Vodítkem při výběru mohou být i *ilustrace* typických druhů. Třeba vám nějaký padne do oka a vydáte se právě za ním.

Při výběru lokality vám pomohou *piktogramy* uvedené na začátku každé vycházky. Dozvíte se z nich následující parametry trasy:

Náročnost

Ukazuje, pro koho je vycházka určena.

- nenáročná: zvládnou ji i vozíčkáři, kočárky, malé děti, lidé se zdravotním handicapem
- středně náročná: zvládnou ji průměrně fyzicky zdatní návštěvníci, zdatnější děti a senioři
- náročná: zvládnou ji zkušení návštěvníci, starší sportovně založené děti a senioři, lidé bez handicapů

Délka

 Ukazuje přibližnou délku vycházky v km, případně rozpětí, je-li možno zvolit více variant jedné vycházky.

Trvání

 Ukazuje přibližné trvání vycházky v hodinách, případně zda jde o půldenní (12 hod.) či celodenní (24 hod.) výlet.

Poloha cíle

 Ukazuje, zda jde o okruh s návratem do výchozího bodu, nebo trasa vede jen tam. V tom případě najdete tipy na zpáteční cestu v rámečku *Praktické informace* na konci každé vycházky v odstavci *Doprava*.

Biotop

Ukazuje převažující typy biotopů, kterými na vycházce budete procházet.

VODA – rybníky, řeky, písčovní, mokřady, rašeliniště

HORY A SKÁLY – hory, pohoří, skály, skalní města

LISTNATÉ LESY – bučiny, doubravy, lužní lesy a další

JEHLIČNATÉ LESY – horské lesy, podmáčené smrčiny, světlé bory a další

LESY – smíšené lesy

LOUKY – louky, nivní louky, mokřadní louky, suché trávníky, travnaté porosty

ZEMĚDĚLSKÁ KRAJINA – pole, pastviny, ovocné sady, vinohrady

ANTROPOGENNÍ BIOTOP – člověkem přeměněná krajina, městská, venkovská nebo rekreační zástavba, parková krajina, výsypky

Roční doba

Značí nejlepší dobu návštěvy. Římské číslice znamenají měsíce v roce: I. (leden) – XII. (prosinec).

OZNAČENÍ VYCHÁZKY – zkratka názvu a pořadové číslo vycházky v knize, pod tímto označením najdete jednotlivé vycházky na mapě na obálce knihy

Vysvětlení zkratk

Chráněná území podle stupně ochrany

NP	národní park
CHKO	chráněná krajinná oblast
NPR	národní přírodní rezervace
PR	přírodní rezervace
NPP	národní přírodní památka
PP	přírodní památka
PO	ptačí oblast
VPÚ	významné ptačí území

Další zkratky

ČR	Česká republika
ČSO	Česká společnost ornitologická
MHD	městská hromadná doprava
NS	naučná stezka

Když máte vybráno, kam se vydáte

U každé oblasti je uveden její *autor* a několik slov o něm, abyste věděli, kdo vás na dané místo posílá a proč se na jeho rady můžete spolehnout. Po *úvodním textu*, který podává základní charakteristiku oblasti a vyzdvihuje její přednosti, následuje podrobnější *popis oblasti*. V něm najdete přírodní podmínky a historii oblasti, ochranný status a případné příčiny ohrožení ze strany člověka. To nejdůležitější a jedinečné je pak shrnuto v rámečku *Proč právě sem*. Atmosféru každé oblasti vystihuje *ilustrace zdejšího typického druhu* v přirozeném prostředí – podobný obrázek můžete vidět při své návštěvě i vy. Záměrně byly pro ilustrace vybrány druhy, které máte velkou šanci skutečně vidět, nebo alespoň slyšet. Vynechány jsou proto druhy skrytě žijící, velmi vzácné, nebo takové, které jsou obzvláště citlivé na rušení.

Na šesti lokalitách je představena vždy jen jedna *vycházka*. V ostatních oblastech si ale můžete zvolit ze dvou nebo tří vycházek. Ty se většinou liší typem prostředí (biotopem), které na trase převažuje, a druhy ptáků, které tu zastihnete, případně náročností nebo nevhodnější dobou návštěvy. Vybírat mezi jednotlivými vycházkami v rámci jedné oblasti můžete podle *piktogramů* (popis výše).

V *úvodním textu* se dozvíte podrobnosti o lokalitách, které na vycházce navštívíte, především o jejich přírodních podmínkách. *Ornitologické zajímavosti* pak představí ptačí druhy, které cestou spatříte, a rady, kde a kdy je nejlepší ptáky pozorovat.

Přesná *trasa vycházky* je vždy popsána v samostatném odstavci a zobrazena na *mapce*. Pro hůře určitelná místa v terénu jsou uvedeny GPS souřadnice. *Vysvětlivky značek* použitých na mapkách najdete na klopě obálky. Tu můžete používat jako záložku, budete tak mít vysvětlivky vždy na očích a usnadní vám orientaci v mapkách.

Pro lepší přehled je připojen *seznam druhů*, řazených podle zoologického systému (Svensson a kol. 2012), který představuje výběr nejzajímavějších ptáků vyskytujících se na trase vycházky. Neznamená to však, že tu nespátříte žádné jiné druhy. Ptáci, vyskytující se běžně na celém území Česka, anebo naopak ti velmi vzácní nebyli do těchto seznamů zařazeni. U každého druhu v seznamu je uvedena informace o době výskytu, která je buď vypsána přesně (pomocí římských číslic, které znamenají měsíce v roce), nebo v kategoriích: celoročně, v hnízdní době (v našich podmínkách pro většinu druhů od III. do VII.), na tahu (jarní tah většinou: II.–IV., podzimní tah většinou: VIII.–X.) a v zimě (pro účely této publikace XI.–II.). V případě potřeby je uvedena také poznámka o biotopu, denní době či jiné podrobnosti o výskytu druhu na lokalitě.

Na konci kapitoly o každé vycházce najdete rámeček *Praktické informace*. V něm jsou soustředěny všechny důležité rady týkající se *dopravy* na lokalitu včetně možností parkování a *infrastruktury*, jako jsou návštěvnická centra, muzea se zajímavými expozicemi, ornitologické pozorovatelné, naučné stezky nebo kulturní památky, které stojí zato navštívit. Většinou je připojeno i *doporučení* autora kapitoly, v jaké denní či roční době a za jakého počasí přijet nebo kdy raději nejездit, a co si nezapomenout s sebou. Bývá tu i osobní *tip* autora, který se týká například ubytování, alternativní dopravy (na kole, lodí) nebo zapojení se do místních akcí apod. Na závěr je uvedena doporučená *literatura a webové odkazy* vztahující se k lokalitě.

Než vyrazíte za ptáky

Teoretická příprava

Doporučujeme, abyste se před vycházkou snažili trochu vzdělat a dopředu si nastudovali základní údaje o našich ptácích, jejich prostředí a rozšíření.

Díky pestré mozaice biotopů a poloze uprostřed Evropy může Česká republika nabídnout širokou škálu především ryze střeoevropských ptačích druhů. Největší plochu našeho území zaujímá zóna listnatých lesů, na jižní Moravě se pak nachází ještě zóna stepí. Horské jehličnaté lesy patří k zóně severských lesů (tajgy) a nad horní hranicí lesa (nad 1300–1400 m) leží zóna arktická (tundra).

Na našem území bylo dosud zastíženo necelých 400 druhů ptáků, z nichž ale zhruba 40 % tvoří druhy nehnízdicí, tedy takové, které přes naše území protahují nebo tu zimují (pěnkava jikavec, jespák obecný, vodouš bahenní), výjimečně k nám zaletují (kajka mořská), nebo se vyskytují jen řídce a místně (labuť zpěvná, kulík písečný). Občas se u nás objevují také exotické druhy uprchlé ze zajetí (papoušci, pižmovka velká), nebo pocházející z introdukované populace, která se už na našem území samostatně udržuje (kachnička mandarinská, husice nilská).

Ideální publikací pro představu, které druhy u nás hnízdí běžně a které patří ke vzácnostem, je *Atlas hnízdního rozšíření ptáků ČR*. Naše země má v mapování a sčítání ptáků dlouhou tradici. Dosud vyšly již tři celorepublikové atlasy (zahrnující údaje z let 1973–1977, 1985–1989 a 2001–2003) a v letech 2014–2017 probíhá mapování pro další vydání. Dále u nás vyšlo několik regionálních atlasů, věnujících se určité oblasti, jako například Krkonošim, nebo městských atlasů ptáků (například Praha, Pardubice). V atlasech najdete základní údaje o biologii a změnách početnosti jednotlivých druhů a především užitečné mapy jejich hnízdního rozšíření. O výskytu ptáků, které u nás můžete zastihnout během zimy, pak pojednává *Atlas zimního rozšíření ptáků v České republice*, i když ten dnes můžete považovat spíše za orientační, neboť vychází z let 1982–1985. Dobrou představu o rozšíření jednotlivých druhů v kterékoli roční době pak získáte z map v ornitologické databázi na avif.birds.cz, které vznikají na základě tam uložených pozorování.

Změny početnosti ptačích populací běžných druhů jsou každoročně sledovány dobrovolníky v Jednotném programu sčítání ptáků, který na našem území probíhá od roku 1981. Na jpsp.birds.cz si můžete prohlédnout grafy znázorňující meziroční změny početnosti jednotlivých druhů, ze kterých zjistíte, zda daný druh u nás přibývá, ubývá nebo zůstává stabilní.

Pokud se zajímáte o ptáky hlouběji a chcete jim také pomáhat, staňte se členem České společnosti ornitologické. Podpořte tak projekty výzkumu a ochrany ptactva a jeho prostředí a stanete se součástí komunity více než 2500 lidí se společným koníčkem. ČSO vydává pro členy čtyřikrát ročně časopis Ptačí svět, nabízí slevy na vybavení a literaturu, pořádá domácí i zahraniční exkurze na ornitologicky významné lokality a vycházky za ptáky pro veřejnost – především jarní Vítání ptačího zpěvu a na podzim Festival ptactva. Budete tak stále v obraze, co se v ornitologii a ochraně přírody u nás i ve světě děje, získáte možnost své poznání ptáků neustále prohlubovat a osobně se zapojit do jejich ochrany.

Ochrana ptáků u nás

Všechny druhy volně žijících ptáků v České republice jsou chráněny zákonem o ochraně přírody a krajiny. Vzácné nebo snadno zranitelné druhy jsou považovány za druhy zvláště chráněné a platí pro ně přísnější režim ochrany. Dle stupně ohrožení jsou rozděleny do tří kategorií (ohrožený, silně ohrožený a kriticky ohrožený druh). Místa jejich výskytu pak mají různý ochranný status od národních parků po přírodní památky (výčet najdete v seznamu zkratk výše).

Pro evropsky cenné druhy byla na území Evropské unie dále zřízena soustava chráněných území Natura 2000, kterou tvoří ptačí oblasti a evropsky významné lokality. Jejich vymezení ukládají dva nejdůležitější právní předpisy EU na ochranu přírody, směrnice o ochraně volně žijících ptáků („Směrnice o ptácích“) a směrnice o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („Směrnice o stanovištích“). Ve svých přílohách tyto směrnice udávají, pro které druhy mají být chráněná území vymezena. Nejvýznamnější hnízdiště, zimoviště a tahové zastávky ptáků uvedených v příloze I Směrnice o ptácích tak u nás dnes chrání celkem 41 ptačích oblastí, které pokrývají 8,9 % rozlohy ČR. Ptačí oblasti navázaly na celoevropský program BirdLife International Významná ptačí území (VPÚ, Important Bird Areas, IBAs), vyhlášený roku 1989. Podklady pro vyhlášení obou zmíněných soustav chráněných území v České republice připravila Česká společnost ornitologická a dnes se vzájemně překrývají – všechna významná ptačí území jsou zároveň ptačími oblastmi.

Vybavení

Pozorovat ptáky v přírodě je poměrně nenáročný koníček. Ze začátku vám stačí *dalekohled, tužka a zápisník*, hodí se určovací *atlas ptáků*, případně *chytrý telefon*.

Vybrat dobrý *dalekohled* není žádná hračka. Pro pozorování ptáků je vhodný především binokulární dalekohled neboli triedr. Není dobré na něm šetřit, čím kvalitnější přístroj si koupíte, tím více detailů na pozorovaném ptáku uvidíte a budete schopni ho snáze určit. Spolehlivý dalekohled poskytuje dokonale ostrý obraz a také odolá nejrůznějším povětrnostním podmínkám. K označení optických vlastností dalekohledu se používá dvojice čísel, například 8x42 nebo 10x50. První číslo udává, kolikrát dalekohled zvětšuje, pro birdwatching vybírejte zvětšení 7x až 10x, maximálně 12x. Menší zvětšení se hodí třeba do lesa, kde stejně daleko přes porost nedohlednete, naopak na pozorování vodní hladiny je lepší větší přiblížení. Druhý údaj značí průměr objektivu, který má významný vliv na světelnost (kolik světla čočka vpustí). Čím je větší, tím lépe uvidíte, ale velká čočka zase více váží. A hmotnost dalekohledu je také významným faktorem při jeho výběru. Před koupí vyjděte ven z obchodu na denní světlo, zaměřte se třeba na nápisy nebo jiné detaily a porovnejte vybrané modely. Užitečné rady najdete například na www.cso.cz/vyber-dalekohledu.

Pro zkušenější pozorovatele je dobrou investicí stativový dalekohled, který oceníte zejména na místech, kde se ptáci zdržují delší dobu a máte tak příležitost si je dlouho prohlížet. Takové podmínky jsou zejména na vodních plochách, a to celoročně.

Další pomůckou při pozorování ptáků je *určovací příručka*. Na trhu je k dostání mnoho titulů, je však potřeba si správně vybrat. Pro začátečníky je vhodná méně obsáhlá příručka, zaměřená na místní avifaunu, jako je *Atlas ptáků České a Slovenské republiky* Karla Hudce a Jana Dungela (citace v seznamu literatury). I když má poněkud méně věrné ilustrace, vejde se

vám do kapsy a její předností jsou mapy rozšíření a diagramy ukazující dobu výskytu v ČR u každého druhu. Pokud hledáte knížku vhodnou i pro děti, můžete sáhnout po neobvykle pojaté publikaci *Ptáci našich zahrad v životní velikosti* Daniely Straußové. Je specializovanější a představuje pouze 60 druhů, které jsou však na fotografiích zobrazeny ve skutečné životní velikosti, což napomůže zejména úplným začátečníkům. Chcete-li rozšířit svoji pozornost i na druhy vzácně zaletující či protahující našim územím, budou se vám hodit *Ptáci Evropy* Petera Barthela a Paschalise Dougalise. Tuto útlou knížku vhodnou do terénu využijete i na cestách do zahraničí. Jestliže to myslíte s pozorováním ptáků vážně, nesmí vám chybět v současné době nejzdařilejší příručka od Larse Svenssona *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkého východu*. Je skutečně obsáhlá a mnohé z uvedených ptáků na našem území vůbec nezastihnete, proto se nehodí pro začátečníky, které by množství vzájemně si podobných druhů příliš mátl. Zkušenější znalec ptáků ale ocení především přesné ilustrace, široký záběr a fundovaný text. Zaměřujete-li svůj zájem na určitou skupinu ptáků, pak sáhněte po specializovaných příručkách, které se věnují například bahňákům nebo dravcům, jsou ale většinou v angličtině. Velký výběr najdete i v internetových knihkupectvích www.nhbs.com nebo www.lynxeds.com. Pokud se chcete ještě více zdokonalit i v určování náročnějších ptačích druhů, doporučujeme vám *Příručku k určování ptáků se zaměřením na podrobný popis snadno zaměnitelných druhů*, kterou napsal Keith Vinicombe.

Ke studiu hlasových projevů ptáků dobře poslouží *nahrávky*, ať už si je sami stáhnete z internetu, nebo v některé z aplikací pro mobilní telefony. Využít můžete také CD s ptačími hlasy. Doporučujeme však učit se hlasy poznávat doma a v přírodě si je pouštět pouze potichu či do sluchátek pro porovnání s právě slyšeným hlasem. Vábení ptáků pomocí přehrávky hlasů rozhodně doporučit nelze. Zvláště samci v hnízdním období na zpěv domnělého soka reagují často velmi aktivně. Mějte ale na mysli, že tím ptáky rušíte a odvádíte jejich pozornost od jejich skutečných starostí – opravdových soků, hnízda s mláďaty či případných predátorů.

Na vycházky po lokalitách, které jsou v knížce popisovány, většinou postačí běžné *oblečení a obuv do přírody*. Zvláště v zimě, ale i v chladných a větrných podzimních dnech, je dobré přibalit i *rukavice*. Držíte-li v rukou neustále dalekohled, oceníte je! Jen si nejprve vyzkoušejte, zda v nich dokážete ostřit. Pro zaznamenávání do sešitu nebo telefonu se hodí rukavice s obnaženými konečky prstů.

Jak se chovat v přírodě aneb ptáci především!

Na svých vycházkách se chovejte tak, abyste neškodili ani přírodě, ani majitelům pozemků. Na žádné pozemky nesmíte vstupovat, pokud byste tím způsobili škodu. V případě pozorování ptáků může jít hlavně o pole, louky a pastviny v době, kdy byste mohli poškodit pěstované plodiny či půdu, nebo rušit pasoucí se zvířata. Pohyb v chráněných územích upravuje návštěvní řád. V NPR, NPP a I. zónách CHKO a NP není povolen vstup mimo značené cesty, jak z důvodu zachování klidu pro hnízdění ptáků, tak i pro vaše bezpečí. To je nutné respektovat, stejně jako zákaz vjezdu motorových vozidel. Zvláštní úprava pohybu platí v lesích, kde lesní zákon zakazuje vjezd a stání motorových vozidel v lese a na lesních cestách a jízdu na kole mimo lesní cesty.

Mezi našimi destinacemi najdete i bývalé vojenské prostory Střední Brdy a Milovice-Mladá. V těchto oblastech dbejte zvýšené pozornosti a respektujte v zájmu vlastního bezpečí zákazy vstupu! Na některých místech stále ještě probíhá odklizení munice.

Ze zákona není dovoleno žádné volně žijící ptáky chytat, rušit zejména při hnízdění či jinak zasahovat do jejich přirozeného života. Při pozorování ptáků se proto držte v dostatečné vzdálenosti, chovejte se tiše a nenápadně. Máte-li přírodu rádi, zřejmě byste ptákům nechtěli ublížit vědomě, avšak postih například v podobě pokuty vám hrozí i v případě, že zákon překročíte neúmyslně. Proto je dobré vědět, že k fotografování nebo filmování hnízd je potřeba povolení. Zhlédnete-li sýkoru, jak krmí mláďata v dutině stromu přímo u cesty a vyfotíte si ji, postihu se nevystavujete. Něco jiného je ale třeba vstup do rákosiny potom, co tam uvidíte zaletět motáka pochopa, a aktivní vyhledávání jeho hnízda za účelem fotografování. Tím jednak poškodíte porosty v okolí hnízda, čímž na něj upozorníte a vystavíte ho tak riziku predace, a zároveň hnízdící ptáky rušíte.

Zvažte zveřejnění výskytu vzácného druhu a přesného umístění hnízd. Na *avif.birds.cz* lze lokalitu pozorování utajit.

Našli jste na cestě vypadlé vejce či staré hnízdo a napadlo vás, že si ho odnesete domů? Pozor, vytváření sbírek vajec a hnízd není dovoleno! Nalezené peří si ale ponechat smíte.

Může se stát, že na vycházce najdete poraněného ptáka. Zasáhněte však jen tehdy, je-li pták skutečně viditelně zraněný. V takovém případě vám pomůže Národní síť záchranných stanic, místně příslušnou záchrannou stanicí najdete na *www.zvirevnouzi.cz*, případně volejte centrální dispečink na telefonu 774 155 155. Nikdy neodnášejte nalezená mláďata, jejich rodiče se o ně postarají, jakmile zmizíte z dohledu.

Pamatujte, že vaše touha vidět vysněný druh, nikdy nesmí vést k jeho ohrožení, nebo k poničení okolí!

Správné chování při pozorování ptáků shrnuje Kodex birdwatchera, který najdete na *klub300.cz*.

Co si ověřit před cestou

Roční doba vyrazte ve správný čas, abyste viděli to, co čekáte

Denní doba brzy ráno a navečer jsou ptáci nejvíce aktivní, v poledne je „mrtvo“

Počasí někdy stojí za to změnit plány, při lijáku či chumelení ptáky neuvídíte, vyvarujte se také silného větru, naopak mrholení nevadí

Jízdní řády ověřte si aktuální spoje

Avif podívejte se na databázi pozorování *avif.birds.cz*, co je na vybrané lokalitě právě k vidění

Proměny v čase a prostoru

Je důležité mít na paměti, že birdwatching není exaktní věda. Snažili jsme se poskytnout vám užitečné rady, abyste měli co nejvyšší šanci na pozorování popsaných ptačích druhů. Nemůžeme ale zaručit, že vždy uvidíte všechny. Při pozorování ptáků záleží na počasí, denní době,

sezóně, stavu vody, na zkušenostech pozorovatele a jeho chování, ale i na štěstí. I když vysněný druh při první návštěvě nezastihnete, nezapomejte. Můžeme vám slíbit, že uvidíte jedna z nejhezčích míst naší přírody!

Náš průvodce vychází v roce 2016. Ačkoli jsme se snažili o jeho nadčasovost, je jasné, že bude docházet ke změnám, ať už malým – doporučený jedinečný výhled může zarůst dřevinami, tak i k zásadním – hnízdiště některých ptáků mohou zaniknout. Věříme ale, že budete-li tyto stránky číst po několika letech od vydání, budete mít pro takové změny pochopení. Budeme rádi, když se s námi o své zkušenosti z navštívených lokalit podělíte, nejlépe na avif.birds.cz.

Podělte se o svá pozorování

Při svých výletech za ptáky si dělejte poznámky nejlépe ihned, buď klasicky do sešitu, nebo můžete využít funkci diktafonu ve svém mobilním telefonu nebo přímo aplikaci Avif Mobile. Nenechávejte záznamy až na návrat domů, ledačpak zapomenete nebo budou vaše údaje zkreslené. Zaznamenávejte si druh, počet, datum a místo výskytu, případně chování – zpěv, stavba hnízda nebo krmení mláďat jsou důležité údaje, které dokládají možné nebo prokázané hnízdění druhu v daném území. Vaše poznámky, o které se podělíte, mohou pomoci při výzkumu a ochraně přírody. Když se poskládají údaje od mnoha pozorovatelů v delším časovém horizontu, mohou z nich pak odborníci vyčíst změny v početnosti či rozšíření jednotlivých druhů. Výskyt zvláště chráněných druhů zase může napomoci získání ochranného statusu daného území.

Česká společnost ornitologická spravuje faunistickou databázi avif.birds.cz, kam můžete svá pozorování snadno vkládat z počítače, ale i pomocí aplikace Avif Mobile pro systém Android ze svého mobilního telefonu bezprostředně v terénu. Databáze slouží ke sdílení zajímavých pozorování ptáků na území Česka, ke sběru faunistických údajů o všech druzích, které mohou být dále využity pro výzkum a ochranu a v neposlední řadě i k propagaci pozorování ptáků. Údaje z této databáze jsou veřejně bezplatně dostupné, export pozorování pro vlastní účely si můžete udělat i vy. Databáze pomůže i při plánování výletu – pomocí filtru si snadno zjistíte, jaké druhy ptáků na zvolené lokalitě nedávno viděli ostatní.

Pro některé druhy existují navíc specializované programy pro jejich monitoring. Na avif.birds.cz najdete odkazy pro vkládání údajů o čejce chocholaté, hnízdění čápů bílých nebo hnízdních populacích vodních ptáků.

Budete-li mít štěstí, můžete narazit i na vzácné druhy, jejichž pozorování eviduje Faunistická komise. Když uvidíte neobvyklého ptáka, pošlete zprávu komisi nejlépe i s fotografií. Seznam druhů, které komise posuzuje, najdete na fkco.cz. Odborníci posoudí věrohodnost údajů a správné určení druhu. Na seznam všech druhů zaznamenaných na území České republiky, který na stránkách komise také naleznete, se proto můžete spolehnout.

Pokud při svých toulkách přírodou najdete uhynulého ptáka s kroužkem, nahlaste číslo kroužku, datum a místo nálezu Kroužkovací stanici Národního muzea (www.nm.cz/Hlavni-strana/Oddeleni-PM/Krouzkovaci-stanice/). Tam také můžete oznámit pozorování ptáků s barevným kroužkem nebo límcem (například husy či labutě). Tato přídatná značení se používají při vědeckém výzkumu pro snadnější sledování a identifikaci konkrétních jedinců. Naopak nález chovatelských kroužků, které se používají k označení holubů nebo drůbeže,

nehlaste. Poznáte je tak, že jsou vcelku, zatímco ornitologické kroužky jsou rozevíratelné.

Pokud naleznete ptáka uhynulého pod sloupem či linkami elektrického napětí, případně po nárazu do skleněné plochy, vložte údaje o nálezu nejlépe i s fotografií do faunistické databáze *avif.birds.cz*. Pomůžete tak při hledání řešení k zabezpečení těchto pro ptáky rizikových míst.

Organizace

Česká společnost ornitologická (ČSO), Na Bělidle 34, 150 00 Praha 5-Smíchov, www.birdlife.cz

ČSO je spolek sdružující zájemce o pozorování, ochranu a výzkum ptactva. Působí od roku 1926 na území celé České republiky, v jednotlivých krajích působí i pobočky ČSO. Zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a přírody **BirdLife International**, www.birdlife.org Spravuje Faunistickou databázi ČSO *avif.birds.cz*

Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (AOPK ČR), www.nature.cz

Státní správa v oblasti ochrany přírody a krajiny.

Soustava evropsky významných lokalit a ptačích oblastí: www.natura2000.cz

Webový prohlížeč mapových služeb AOPK ČR MapoMat, zobrazí všechna chráněná území, území Natura2000 či mezinárodně významné mokřady apod.: mapy.nature.cz

Český svaz ochránců přírody (ČSOP), www.csop.cz

ČSOP je spolek, jehož členy spojuje aktivní zájem o ochranu přírody a krajiny. Jeho posláním je ochrana a obnova přírodního dědictví, ekologická výchova a podpora trvale udržitelného života.

Na ornitologicky zajímavých lokalitách postupně přibývají pozorovatelné, tak jako u Bohdanečského rybníka.